

Nepaprastas Lietuvos atsigavimas

Anders Åslund

Šiomet Lietuvos ekonomika – tarp sparčiausiai augančių Europoje. Per pirmąją šių metų pusę ji augo 6,6 proc. palyginti su praėjusiais metais. Tokiam greitam augimui įtakos turėjo eksporto padidėjimas mažiausiai 38 proc.

Tai – neįtikėtinas pasiekimas po smarkiai smogusios finansų krizės. Prisiminkime, kad Lietuvos BVP 2009 m. smuko 14,7 proc. Tai paaiškintina griežta Vyriausybės politika. Lietuvos pasiekimai dažnai ignoruojami arba menkinami, nes kaimyninės Estija ir Latvija pasiekė panašių stebuklų, tačiau visos šios valstybės – tikros didvyrės, o Lietuvos priemonės atrodo nepaprastos dar ir dėl įtemptos konkurencijos.

Po to, kai dėl 2008 m. rugsėjį bankrutavusio Amerikos investicijų banko „Lehman Brothers“ buvo pusmečiui išaldytas pasaulinis likvidumas, labiausiai nukentėjo mažos, atviros ekonomikos valstybės, neturėjusios garantuotos prieigos keistis kreditais su pagrindiniais centriniais bankais. Kitaip tariant, Baltijos valstybės.

Lietuvoje gryniosios santaupos iš užsienio, tai yra gryniesi kapitalo srautai į šalį, sumažėjo nuo 11,9 proc. BVP 2008 m. iki 3,8 proc. BVP, o tai reiškia, kad bendroji paklausa sumažėjo 15,7 proc. BVP.

Kadangi BVP sumažėjo, valstybinės pajamos dar labiau smuko. Lietuvai pasisekė, kad šalyje rinkimai į Seimą vyko pačiame krizės viduryje, 2008 m. spalį. Šiuose rinkimuose daugiausia balsų gavo Tėvynės sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai. Lapkričio 28 d. jos lyderis Andrius Kubilius tapo Ministru Pirmininku, o per ateinančią savaitę naujoji Vyriausybė patvirtino išsamią programą ir 2009 m. biudžetą.

Jos metodai buvo gana radikalūs, kaip to ir reikalavo krizė. Tačiau tebesitęsiant ekonomikos nuosmukiui, 2009 m. gegužę buvo imtasi dar radikalesnių priemonių. Jei ne Vyriausybės skubus reagavimas, Lietuva būtų galėjusi bankrutuoti.

Keturis penktadalius fiskalinių korekcijų sudarė išlaidų mažinimas. Todėl pirmajame 2009 m. ketvirtyje dauguma veiklos indeksų stabilizavosi. Nedarbas, paprastai paskutinis aukščiausią tašką pasiekiantis kintamasis krizių laikotarpiais, savo viršutinę ribą pasiekė 2010 m. pradžioje, sudarydamas 17,8 proc.

Lietuvos Vyriausybei pavyko įgyvendinti fiskalines korekcijas neprašant pagalbos iš Tarptautinio valiutos fondo (TVF), kuris suvaidino esminį vaidmenį Latvijoje. Vyriausybė nerimavo, kad TVF spaus imtis devalvacijos. Daugelio nuostabai, Lietuvai pavyko išlaikyti tarptautinės kreditų rinkos pasitikėjimą.

Energingų fiskalinių korekcijų dėka Lietuva išvengė devalvacijos ir išliko konkurencinga, o jos eksportas didėjo taip sparčiai, kaip tik įmanoma. TVF tikėjosi „stiprios defliacijos“, tačiau taip neįvyko. Prognozuota ilga recesija truko tik vienerius metus.

Lietuvos Vyriausybė pasirinko vidinę devalvaciją. Ji pasinaudojo krize, kad padidintų veiksmingumą ir konkurencingumą. Didžiausi valstybės tarnautojų atlyginimai buvo sumažinti daugiau nei 20 proc., tačiau mažesne dalimi mažiau uždirbusiems. Bendrieji vidutiniai atlyginimai sumažėjo 12,4 proc. lyginant didžiausio padidėjimo iki krizės ir didžiausio nuosmukio vidurkį.

Nors bendra mokesčių našta padidėjo nežymiai, mokesčio sistemos struktūra gerokai pasikeitė. Apskritai, mokesčiai labiau pasislinko nuo darbo jėgos prie vartojimo. Dabartinė vyriausybė ir toliau mažina vienodą gyventojų pajamų mokesčio tarifą: dabar jis sudaro 15 procentų, o 2006 m – 33 proc. Pelno mokesčio tarifas buvo laikinai padidintas 2009 m iki 20 procentų, o dabar vėl sumažintas iki 15 proc. Tokia mokesčių struktūra žmones ir verslą labiau skatina dirbti.

2006-2008 m. labai padidėjo socialinių išmokų poreikis, t. y. 44 proc. Todėl Vyriausybė neturėjo kito pasirinkimo tik jas apkarpyti, dažnai taikydama progresyvų būdą, kad apsaugotų labiausiai pažeidžiamus visuomenės narius. Buvo sugriežtinti atitikimo reikalavimai. Vyriausybė taip pat paspartino ir pensijų reformą. 2011 m. birželio mėn. Seimas pritarė, kad iki 2026 m pensinis amžius būtų palaipsniui didinamas iki 65 metų tiek vyrams, tiek moterims, siekiant finansinio valstybinių pensijų sistemos tvarumo.

Vyriausybė panaikino apribojimus dėl lanksčių darbo susitarimų ir su ES fondais parengė didelę užimtumo paramos programą, siekdama sumažinti nedarbo lygį.

Lietuva ilgą laiką pasižymėjo gera aplinka verslui, Pasaulio banko reitingų lentelėje 2011 m. buvo užkopusi net į 27-ą vietą pagal palankių verslui sąlygų sukūrimą, o tai yra du kartus aukščiau nei Lietuvos užimama vieta pagal BVP vienam gyventojui pasaulyje (51 vieta). Per krizę Vyriausybė palengvino ir supaprastino turto įregistravimo procedūras, nemokumo problemų sprendimą, mokesčių mokėjimą, verslo įregistravimo procedūras ir sutarčių vykdymą. Ji taip pat pagerino investuotojų apsaugą.

Vyriausybė pradėjo didelę aukštojo mokslo reformą, valstybės finansavimą susiedama su studentais, kad aukštojo mokslo institucijos konkuruotų viena su kita, siekdamos pritraukti geriausius studentus, taip pat siekdamos tiek sutaupyti, tiek ir pagerinti kokybę.

Lietuvos Vyriausybė pagerino ES lėšų panaudojimą nuo 1,2 mlrd. eurų 2008 m. iki 1,75 mlrd. eurų 2009 m., tai yra nuo 3,7 proc. BVP iki 6,6 procentų BVP.

Kadangi Lietuvai puikiai sekėsi pažaboti finansų krizę, ji yra pasiruošusi jau 2014 metais įsivesti eurą. Būdamą euro zonos nare, Lietuva galės naudotis didžiuliais ECB kreditais ir tokiu būdu užtikrinti, kad likvidumo problema daugiau niekada nepasikartotų.

Tai, kaip dabartinė Lietuvos Vyriausybė sugebėjo sunkmečiu tvarkyti šalies ekonomiką, yra viena iš didžiausių paslapčių Europoje. Iš tikrųjų, šalies tarptautiniam konkurencingumui niekada nebuvo iškilusi rimta grėsmė, bet dabar šalies padėtis šiuo atžvilgiu ypač pagerėjo. Lietuvos Vyriausybė įrodė, kad vidaus devalvacija yra ir įmanoma, ir naudinga.

Straipsnio autorius yra Petersono tarptautinės ekonomikos studijų instituto vyresnysis mokslinis bendradarbis. Kartu su Valdžiu Dombrovskiu yra parašęs knygą „How Latvia Came out of the Financial Crisis“ („Kaip Latvija išgyveno finansų krizę“).